idential house was rebuilt several times during the 16th–19th centuries as is attested by a different foundation structure in the layer. In the second half of the 16th century a brick granary was constructed behind the home at a distance from the street. The granary was characterised by a very orderly brick wall, flush joints, and Gothic bond; later an industrial stove with a firewall was built at one end of the granary. Large bricks characteristic of the Gothic period were used in the construction of the granary (Fig. 2). Most of the plot had orderly stone paving created using various-sized cobbles (Fig. 4). The surviving fragments allow the paving technique to be reconstructed (Fig. 3). A sewage pit had been created in the middle of the plot, the courtyard paving sloping down towards the pit as did the rainwater gutters. A large quantity of pottery artefact fragments were collected in excavating the pit and samples were taken for paleozoological investigation.

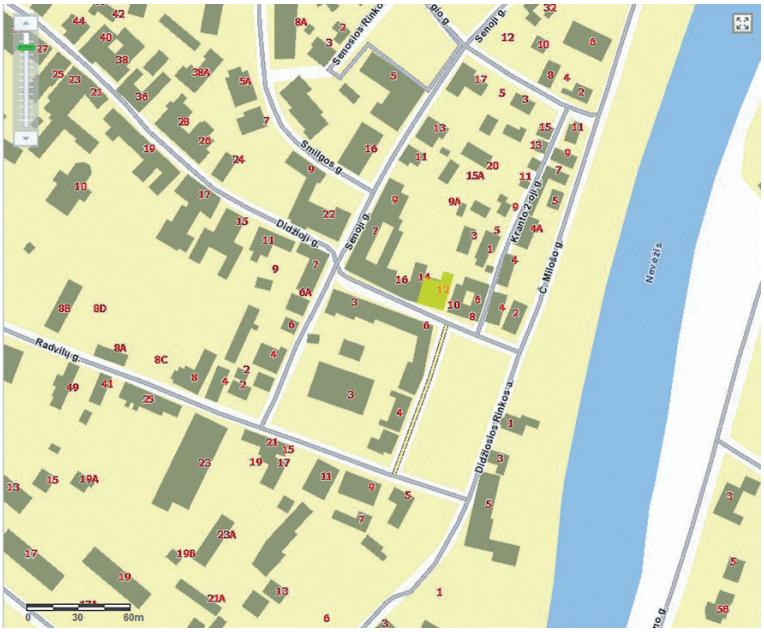
Algirdas Juknevičius

Didžioji gatvė 12

2013–2014 m. Kėdainių senamiestyje tyrinėtas rūsys po namu Didžioji g. 12 (1 pav.). Rūsys lokalizuotas 2013 m., namo PR patalpoje įlūžus betoninei grindų perdangai. Rūsį namo savininkai ketina restauruoti, o namą – rekonstruoti. Iš viso rūsyje buvo iškasta apie 30 m^3 statybinio laužo, supilto į jo patalpą per 1984 m. dabartinio namo Didžioji g. 12 statybą (2 pav.). Ištirtas bendras 16,6 m^2 plotas, atidengtas ir restauravimui parengtas XVII a. I pusėje išmū-

1 pav. Namo Didžioji g. 12 Kėdainių senamiestyje situacija. A. Juknevičiaus brėž.

Fig. 1. Situation plan of the house at Didžioji St. 12 in Kėdainiai old town.

rytas ir iki 1924 m. naudotas rūsys (3 pav.). Prie išorinių rūsio V ir Š sienų buvo iškasti du 1,4x1 ir 1,9x1,8 m šurfai. Jie kasti norint patikrinti, ar greta atkastos rūsio patalpose nėra kitų jo patalpų. Iš viso name Didžioji g. 12 ištirtas 21,42 m^2 plotas, atidengtas 40–60 cm XV–XX a. I pusės kultūrinis sluoksnis.

Sklypas, kuriame stovi namas Didžioji g. 12, pavaizduotas 1661 m. Kėdainių centrinės dalies abrise. Užrašas ant stačiakampio sklypo skelbia, kad jo savininkas – škotas Aleksandras Gordonas (Kiejdany. Plan rynku wg. rysunku Wawrzyńca Kochańskiego (ze zbiorów prywatnych), *Kwartalnik architektury i urbanistyki*, Warszawa, 1959, t. 4., s. 1–2). Kada A. Gordonas įsigijo sklypą ir išmūrijo namą su rūsiu – nežinia. Jo pavardė evangelikų reformatų bažnyčios dokumentų rinkinyje paminėta 1637 m. (*Collecta zboru Kiejdańskiego*, Wilno, 1939, s. 37). Greičiausiai tais metais jis jau buvo sklypo ir namo savininkas. Tai liudija po dabartiniu namu atkastas XVII a. I pusės rūsys ir iki 1914 m. ant jo stovėjusio mūrinio namo architektūra (mūrinis namas matyti 1912 m. nuotraukoje, saugomoje KėKM, GEK 9782/3, inventorinis numeris 5909).

Namo būta pailgo, stačiakampio plano, 1 ir 2 aukštų. P dalies fasade, prie Pilies (dabar Didžioji) gatvės buvo įrengtos durys į patalpą ir rūsį bei 2 žemi stačiakampiai langai su langinėmis. Tarpaukštinis profiliuotas karnizas virš durų ir stačiakampių langų žymės trikampiame frontone rodo, kad namo P dalis irgi buvo 2 aukštų. Taigi, visas namas buvo 2 aukštų, „I“ raidės formos ir vientiso tūrio. Pirmame aukšte veikė A. Gordono krautuvė ir smuklė, antrame aukšte buvo savininko butas (Oksas J., 1977. Kėdainių senamiesčio 78 kvartalas. Istoriniai tyrimai, *PKI*, f. 5, b. 464, p. 24).

Dviejų aukštų namas veikiausiai tapo po 1760 m. gaisro (1760 m. gegužės 10 d. magis-

2 pav. 1984 m. rūsio užpylimo sluoksnis iš V. Atkasama rūsio laiptinė, atidengiamos šviesliangių angos. V. Bečelio ir V. Špečkausko nuotr.

Fig. 2. The 1984 basement fill layer. The basement stairs and the skylight opening are being unearthed.

3 pav. XVII a. I pusės rūsio po namu Didžioji g. 12 vaizdas. V. Bečelio ir V. Špečkausko nuotr.

Fig. 3. View of the first half of the 17th-century basement that lies under the house at Didžioji St. 12.

4 pav Skliautuotos nišos prie laiptinės ir skliautuota niša po laiptine iš ŠR. V. Bečelio ir V. Špečkausko nuotr.

Fig. 4. A vaulted niche beside the stairs and a vaulted niche under the stairs.

trato aktas (*LVIA*, f. SA, b. 15375, l. 293). Išdegusi namo P dalis prie Pilies gatvės buvo nužeminta, padarant vieną aukštą, įrengiant malksnomis dengtą nuožulnų stogą ir platų trikampį frontoną. Pastarasis frontonas iki gaisro tikriausiai buvo ne priekiniame P fasade, o šoniniame R, prie įvažiavimo į sklypą. Tokių namų su šoniniais frontonais XVII–XIX a. Kėdainiuose būta daugiau. Vienas namas su aukštu trikampiu šoniniu V frontonu dabartinio namo Didžioji g. 3 vietoje stovėjo iki I Pasaulinio karo (namas su šoniniu V frontonu užfiksuotas XX a. pra-

5 pav. Skliautuota niša durų angoje iš R. Pastaroji išmūryta ketinant įrengti dar vieną rūsio patalpą. V. Bečelio ir V. Špečkausko nuotr.

Fig. 5. A vaulted niche in the doorway.

džios nuotraukoje (privati Vokietijos piliečio Joachimo Poensgeno kolekcija) A. Gordono mūrinis namas per 1914 m. gaisrą sudegė (1914 m. nuotrauka KėKM, GEK 9783/1–2, inventorinis numeris 5614), o jo vietoje 1915 m. buvo pastatyta vieno aukšto mūrinė krautuvė. 1984 m. ji buvo nugriauta. Jos vietoje pastatytas vieno aukšto pailgo stačiakampio plano mūrinis namas. Rūsys per namo statybą buvo užpiltas statybiniu laužu ir palaidotas.

Rūsys yra pailgo stačiakampio plano, vienos patalpos, 5,25 m ilgio, 3,17 m pločio ir 2,42–2,57 m aukščio, kuri galais orientuota Š–P kryptimi. Rūsio planas nustatytas namo PR patalpos dalyje pašalinus 10–12 cm storio betoninį grindų pagrindą ir po juo nukasus 10–15 cm storio niveliacinį smulkaus žvyro bei sauso cemento sluoksnį. Po juo atkastas rūsio užpylimo sluoksnis ir rūsio R, P bei V sienos. Š rūsio sienos vietoje atkasti betoniniai dabartinės pertvarinės namo sienos pamato blokai. 1984 m. jie sumontuoti ant nudaužtos rūsio sienos, kurios nedidelis ŠR kampo fragmentas atkastas išorinėje betoninių pamato blokų pusėje.

Rūsyje atkasti 5 sluoksniai: XVII a. I pusės rūsio grindų smulkus balkšvas žvyras, XX a. I pusės aliuvinio priesmėlio sąnašos, XX a. I pusės juodžemis su šiukšlėmis ir 1984 m. supiltas statybinis laužas, žvyras ir sausas cementas. Rūsio grindys atkastos 2,42–2,57 m gylyje, nuo H_{abs} 30,83 m. Grindys klotos XIX a. iš XVII a. sveikų plytų ir jų duženų. Duženos su sveikomis plytomis dėtos ant XVII a. I pusėje supilto 8 cm storio smulkaus balkšvo žvyro sluoksnio, kuriame atkasta upės kriauklių ir geldelių. Žvyro paviršius ir rūsio sienų apačios liudija, kad XVII a. I pusėje rūsio grindys buvo 2,5 m gylyje ir veikiausiai grįstos lauko rieduliais. Plytomis grindys išklotos per XIX a. rūsio patalpos rekonstrukciją. Jos metu rūsio patalpa, pertvėrus ją 15 cm storio ir 1,3 m aukščio plytų sienele,

buvo padalyta į 2 dalis: mažesnę 2,07x1,8 m P ir didesnę 3,45x3,17 m Š. Kodėl taip buvo padaryta – nežinia. Ant plytų grindų išlikę juodi degėsių lopiniai tikriausiai yra 1914 m. gaisro, per kurį sudegė XVII a. I pusės mūrinis namas, žymės.

Rūsio sienos mūrytos iš 30,5–28,1x15,8–14,6x7,9–6,6 cm dydžio gerai išdegtų raudonų plytų, kurių šonuose įspaustos braukos. Plytos dėtos renesansiniu būdu ir surištos riebiu balkšvu kalkių skiediniu. Sienų apačiose tarp plytų eilių vietomis dėti ir vidutinio dydžio lauko rieduliai. Sienų apačios yra 2,58–2,6 m gylyje ir remiasi į kietai susluoksniuotas Nevėžio senslėnio sąnašas. Sienose išmūrytos 7 įvairaus dydžio skliautuotos nišos, o aštunta niša įrengta po laiptinės skliautu (4 pav.).

Rūsio R sienoje išmūrytos 2 didelės nišos ir 2 švieslangių angos (2, 3 pav.). Šios angos yra 40 cm pločio ir 48 cm aukščio. Jos išmūrytos sienoje, kuri XVII a. I pusėje – XX a. I pusėje šliejosi prie įvažiavimo iš gatvės į kiemą. Abi angos užmūrytos XVII a. plytomis ir plytomis, būdingomis tarpukariui. Šių plytų vidutiniai dydžiai – 26,8–25,7x13,7–12,1x6,5–5,7 cm. Abi skliautuotos nišos beveik vienodo dydžio. Viena niša, išmūryta arčiau nudaužtos Š sienos, yra 1,53 m pločio, 1,89 m aukščio ir 65 cm gylio. Kita 1,53 cm pločio, 1,54 m aukščio ir 67 cm gylio niša išmūryta arčiau rūsio P sienos. Rūsio P sienoje išmūrytos 2 nišos, šviesłangio anga ir laiptinė. Viena didelė niša prie rūsio PR kampo yra 1,15 m pločio, 1,52 m aukščio ir 55 cm gylio. Kita nedidelė 42 cm pločio, 97 cm aukščio ir 16 cm gylio niša išmūryta prie laiptinės. Iš šviesłangio angos teliko tik jo apačios žymė, esanti 45 cm atstumu nuo laiptinės.

Laiptinė išmūryta rūsio PV kampe (5 pav.). Ji yra stati, 9 pakopų, veda į Didžiąją gatvę. Pakopos mūrytos ant šonais paguldytų ir ant jų šonais glaustų plytų. Pakopų plotis – 89 cm, ilgis – 23 cm, aukštis – 20 cm, atraminės sienelės prie pakopų plotis – 14 cm. Viršutinė laiptinės dalis glausta prie rūsio P ir V sienų, apatinė dalis mūryta ant skliauto. Po skliautu padaryta 73 cm aukščio, 69 cm pločio ir 94 cm gylio niša. Pastarosios apačia yra 7 cm aukščiau rūsio grindų (4 pav.). Rūsio V sienoje išmūrytos 3 nišos. Viena nedidelė 58 cm pločio, 55 cm aukščio ir 16 cm gylio niša išmūryta prie laiptinės. Nišos skliautas nudaužtas, išliko tik jo žymė. Kita niša įrengta 1,05 m atstumu nuo žemiausios laiptinės pakopos (5 pav.). Ji yra 69 cm pločio, 1,73 m aukščio ir 31 cm gylio. Ši niša įrengta durų angoje. Ši durų anga patvirtina, kad greta esamos rūsio patalpos norėta įrengti kitą patalpą. Kodėl ji nebuvo įrengta – nežinia. Panašių skliautuotų durų angų į neįrengtas rūsių patalpas randama ir kituose XVII a. I pusės Kėdainių mūriniuose namuose (*Kėdainių senamiesčio rūsiai*, Kaunas, 2008, p. 28). Trečia 54 cm pločio, 1,31 m aukščio ir 16 cm gylio niša išmūryta 50 cm atstumu nuo durų angoje įrengtos nišos. Dalis nišos skliauto nudaužta 1984 m., montuojant dabartinio namo patalpos pertvarinės sienos pamato blokus.

Rūsio perdangos pėdsakų sienų mūre neišliko. Perdanga sunaikinta 1984 m. statant dabartinį pastatą Didžioji g. 12. Skliauto pėdsakų sienų mūre irgi nėra, todėl neabejotinai XVII a. I pusėje – XX a. I pusėje rūsio perdanga buvo medinė. Tokios perdangos būdingos XVII a. I pusės Kėdainiuose mūrytiems rūsiams.

Rūsys naudotas iki 1924 m. Tais metais jis buvo užpiltas didelio potvynio, kuris pavasarį užliejo visą Didžiosios Rinkos aikštę ir dalį tuometinės Gedimino (dabar Didžioji) gatvės. Tai liudija tarpukariu darytos nuotraukos (potvynis užfiksuotas 1924 m. kovo 30 d. nuotraukose, saugomose KėKM, GEK 9632, invento-

6 pav. XIX a. II pusės mineralinio vandens buteliai, pagaminti Vokietijos ir Austrijos – Vengrijos imperijų manufaktūrose. Buteliai žiesti iš akmens masės, glazūruoti ruda, rusva ir gelsvai rusva glazūromis. V. Bečelio ir V. Špečkausko nuotr.

Fig. 6. Mineral water bottles manufactured during the second half of the 19th century in factories in Germany and the Austro-Hungarian Empire. The thrown stoneware bottles were covered with brown, brownish, and yellowish glazes.

rinis numeris 5015, GEK 9635, inventorinis numeris 5017) ir ant rūsio grindų slūgsančios 10–20 cm storio pilkos aliuvinio priesmėlio sąnašos. Jose ir ant rūsio plytų grindų atkasta XIX a. II pusės ir tarpukario laikų daiktų (akmens masės keramikos butelių, pagamintų Vokietijos ir Austrijos–Vengrijos imperijų manufaktūrose (6 pav.), fajansinių lėkščių, pagamintų Rusijos imperijos manufaktūrose, fragmentų, XX a. I pusės stiklinių alaus butelių su Berlyno, Hamburgo, Kionigsbergo alaus daryklų ženklais, stiklinių, stiklinėlių ir rašalinių.

Didžioji St. 12

The basement under the house at Didžioji St. 12 was excavated in Kėdainiai old town (Fig. 1). A total of 21.42 m² were excavated and a 40–60 cm thick cultural layer from the 15th – first half of the 20th century was unearthed (Fig. 2), the diffent artefacts were found (Fig. 6). The single-room rectangular 5.25x3.17x2.42–2.57 m basement (Figs. 4, 5), which had a wooden ceiling, acquired masonry walls under the SE part of the two-story masonry house in the first half of the 17th century. The home's owner until the mid-17th century was a Scot, Alexander Gordon. The house burnt down during a 1914 fire and a single story shop was erected at its site. The basement was used until the 1924 flood, after which it was filled with various rubbish (Fig. 3). During the construction in 1984 of the current house at Didžioji St. 12, the basement was filled to the top with construction waste and buried.

Algirdas Juknevičius

Didžioji gatvė 28

Kėdainių senamiestyje (UK 16074) ir senojo miesto vietoje (UK 5148) suformuotame kvartale 73 2014 m. tyrinėta apleista stačiakampio formos sklypo Didžioji g. 28 ŠV dalis (1 pav.). Šią dalį sklypo savininkas ketina sutvarkyti ir paruošti gyvenamojo namo su komercinėmis patalpomis statybai. Sklypas tirtas kasant 2x1 m dydžio šurfus iki natūralaus paviršiaus – Nevėžio slėnio sąnašų. Siekiant nustatyti sklypo V ribą, įvažiavimo iš buvusios Pilies (dabar Didžioji) gatvės vietą ir plotį, galimą šios sklypo dalies užstatymą arba kiemo vietą, šurfai buvo iškasti sklypo V pakraštyje, išilgai